

Kitap, Hitap, Hakikat veya Olmak ya da Olmamak

Adonis' *The Book, The Speech, The Veil* or *To Be or Not To Be*

Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, (Çev. Suçın, M. H.), Everest Yayınları, İstanbul, 2022. ISBN: 978-605-185-860-9

Zafer CEYLAN¹

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı, Karaman, Türkiye

ORCID: Z.C. 0000-0003-2131-6787

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Zafer Ceylan (Dr. Öğr. Üyesi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı, Karaman, Türkiye

E-posta/E-mail: zafer.ceylan@windowslive.com

Başvuru/Submitted: 10.02.2023 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 06.03.2023 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 12.03.2023 • **Kabul/Accepted:** 13.03.2023

Atıf/Citation: Ceylan, Zafer. "Kitap, Hitap, Hakikat veya Olmak ya da Olmamak" adlı eserin değerlendirilmesi. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 42 (2023), 531-535. <https://doi.org/10.26650/jos.1251976>

Anahtar Kelimeler: Adonis, Eleştiri, Edebiyat, Arap

Keywords: Adonis, Criticism, Literature, Arab

Suriyeli şair, eleştirmen, ressam ve düşün insanı Adonis'in, 2008 yılında Beyrut'ta Dârû'l-Âdâb tarafından yapılan *el-Kitâb el-Hutâb el-Hicâb* adlı kitabının ilk baskısı, şairin kendisine ait bir kapak çizimiyle birlikte 206 sayfadan oluşmaktadır. Mehmet Hakkı Suçın tarafından Arapça aslından Türkçeye çevrilen bu kitap, 2022 yılının Ekim ayında *Kitap, Hitap, Hakikat* başlığıyla Everest Yayınlarının "Modern Klasikler" serisi içinde yayımlandı. Böylece daha önce Adonis'in *Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet* (Kırmızı, 2015), *Belli Belirsiz*

Şeyler Anısına (Everest, 2017) ve *İşte Budur Benim Adım* (Everest, 2020) adlı kitaplarını da Türkçeye kazandıran Suçin, son çevirisiyle birlikte Türkçede hatırı sayılır bir Adonis külliyati oluşmasında kıymetli bir pay sahibi olmuştur.

Adonis'in eleştirel bir çaba içerisinde güttüğü epistemolojik kazaları Arap-İslam kültürünü merkeze yerleştirerek onun dogmalarını ve bütün yaşamı kontrol eden ilkelerini, onlara biraz olsun devinim kazandırabilmek amacıyla sorgulamayı ve düşünmeyi ön plana çıkararak bunu alışılmışın dışında bir bakış açısıyla ele aldığı *Kitap, Hitap, Hakikat* adlı çalışması, her biri alt başlıklara ayrılmış üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla “Nass ve Hakikat”, “Siyaset ve Hakikat” ve “Fragmanlar”dır.¹

2005 yılından bu yana Nobel Edebiyat Ödülü için adı geçen isimler arasında yer alan şair bu çalışmasında, zihni hapsederek bedeni kuşatan ve yaratıcılığa el koyan bir tiranlığa doğru yol alan katı bir metodun önüne set çekme uğraşı verirken hâkim olan Arap-İslam kültürü sorununu, dini vizyonun insan faaliyetlerinin tüm alanlarına hükmetmesi ve böylece gerçekliğin tek modeli haline gelmesiyle ilişkilendirir. Araçların, bu modern dönemde düşünceleri ve araştırmalarını, yapabilmesi için kendisine izin verilenler çerçevesinde izne tabi tutması halinde ilerlemelerinin mümkün olmadığını gördüğü için de buna eleştiriler yöneltir.

Adonis, kitabın ilk bölümünde “Diyalog ve Hoşgörü” başlığını taşıyan yazısında hoşgörü teriminin sosyotarihsel boyutunu gizleyerek tamamen dilbilimsel bir odaklanmayla *hoşgörünün, yaygın anlamıyla bir “yanlış yapan” a ve bir de bu yanlış yapma görmezden gelen “isabetli davranan” a işaret ettiğini* (s.20) dile getirir. *Buna göre isabetli davranan kişi, kendisinden daha “aşağı” ya da kendisiyle “eşit” olmayan yahut doğru yoldan “sapan” birini hoş görebilir. Öyleyse hoşgörü kavramı, başta dinî alanda olmak üzere hoşgörülü olanın, hoş gördüğü kişiden daha bilgili olduğuna ve tek hakikatin kendisinden doğduğuna işaret eder.* (s. 20) Adonis'in bu yaklaşımı üzerinden bakıldığında hoşgörünün, farklılık hakkının tanınması ve bakış açısını farklı yönlerden genişletme ihtiyacı ile bağlantılı olması bakımından, denklik ilkesini garanti eden bir aktörler eylemi olmasının mümkün olup olmadığı sorusunu akıllara getirir. Hoşgörü kavramını soyutlamak, üzerine çelişkili anlamların yüklenmesine de olanak sağlar. Oysa hoşgörü, kendine özgü anlamını, içinde faaliyet gösterdiği ve ona bağlı olduğu sistemin içinden alır. Adonis'in bu görüşleri, kanımca, Edward Said'in Şarkiyatçılık anlayışıyla yakından ilişkilidir ya da Said'in Şarkiyatçılık tanımı üzerinden şekillenmiştir. “Şarkiyatçılığı Yeniden Düşünmek” adlı makalesinde Said, şöyle yazar:

“Başkalarının sizi, sizin kendinizi bildiğinizden farklı şekillerde bilebilecekleri ve buradan değerli içgörüler çıkabileceği çoğunlukla doğrudur. Ama bu başka bir şey, yabancıların sırf yabancı oldukları için siz yerlileri, sizin kendinizi anladığınızdan daha iyi anladıkları şeklinde değişmez bir yasa koymak bambaşka bir şeydir. Dikkat ederseniz, İslam'ın görüşleri ile yabancıların görüşleri arasında bir alışveriş söz konusu bile değil: Ne diyalog, ne tartışma, ne de karşılıklı tanıma. Burada düpedüz, Batılı politika üreticisinin ya da onun sadık uşağının, sırf Batılı ve beyaz olduğu ve Müslüman olmadığı için daha değerli olduğunu iddia etmesi söz konusu.”²

1 Adoni, *Kitap, Hitap, Hakikat*, (Çev. Suçin, M. H.), (İstanbul: Everest Yayınları, 2022). Çalışmada bu kitaptan yapılan alıntılar sonrasında sadece parantez içinde sayfa numaraları verilerek yapılmıştır.

2 E. Said, *Kış Ruhu*, (Çev. Birkan, T.), (İstanbul: Metis Yayınları 2016), 76-77.

“Ne diyalog, ne tartışma, ne de karşılıklı tanıma.” Bunlar olmadığında Adonis’in hoşgörü yorumunun da -her ne kadar dilbilimsel bir odaklanmayla yapılmış olsa da- altının ne kadar kaliteli bir şekilde doldurulmuş olduğu görülür.

Ne var ki eşitliği güvence altına alan bir hukuk sistemi inşa etmek, hoşgörü ilkesini de içinde barındırır ve toplumsal yapıyı oluşturan yelpaze onun üzerinde şekillenir. Peki, bizler hoşgörüyle hukuk devletini inşa etmeyi amaçlayan sistemin bir parçası olarak göremez miyiz? Şayet bu mümkünse, o zaman neden hoşgörü ilkesini hâkim dini ve etnik görüşle ya da yukarıdan savunmasız bırakılmışlara ve marjinalize edilmişlere doğru inen bir hayırseverlik anlayışıyla sınırlayalım? O halde bu, onların marjinalleştirilmesinin ve dışlanmasının kabulü olmaz mı? Bilinçli bir okurun zihninde canlanması muhtemel olan bu sorulara karşılık, Adonis’in düşün dünyasını yakından tanıyan okurlar, onun bu sunuşunun, nesnel politikalar ve tutarsızlıklardan ziyade insanların geçmişini, bugününü ve geleceğini yöneten tek tanrılı dinlerin vizyonuyla ilişkili olduğunu bilir.

Adonis’e göre Arap-İslam düşüncesi, kutsal metnin mutlak gerçek olduğu ve diğerlerinin sadece yalan ve kalem karalamaları olduğu gibi özel bir bağlam üzerine inşa edilmiştir. Ancak dini anlamlandırma biçimleri de her zaman yoruma ve karşı yoruma maruz kalmıştır. Bu, dinsel olanın dünyevi olana tabi kılınmasını ve değişim sürecinde birincisinin ikincisinin gereksinimlerine uyarlanmasını da yansıtır. Bu, dini görüşün sosyal tarihin mutlak hâkimi olmadığı anlamına gelse de medeniyetler arası diyalog kavramı, Adonis’e göre, dinler arası bir diyalog olarak görünür ve çözülmesi imkânsız çelişkilerle doludur. Çünkü tek tanrılı dinlerin her biri kendi Tanrı imgesi aracılığıyla birbirlerini inkâr eder. Yahudilikte Tanrı özel bir kavme mahsustur; Hıristiyanlıkta ise öldürülen insan diğer insanları kurtarır... “İnsanlar arasında çıkarılmış en hayırlı ümmet”in hayrına indirilen İslam’ın da Yahudilikten pek farkı yoktur. Peki diyalog nasıl mümkün olabilir? (Bkz. s. 27-29)

Kitabın yine birinci bölümünde “İslam ve Geleceğin Dili” alt başlığını taşıyan ve verilen dipnotta Londra’da yayımlanan *el-Arab* gazetesinin yayın yönetmeni Ali Sarrâf’la yapılan bir söyleşi olduğunu öğrendiğimiz yazı, kanımca, Adonis’in hem şiire bakış açısını hem de siyasi görüşünü en iyi yansıtan yazılardan biridir. İlk olarak 2005 yılında yayımlanan bu söyleşide, Adonis’in “Alfabeyi keşfettiğinden bu yana onu öğrenip öğreten, ötekiyle diyalog kuran Sümer’den, Babil’den, Mısır’dan, Finiky’a’dan Roma’ya, üç semavi vahdaniyet dinine kadar insanlığın en büyük medeniyetlerini kucaklayan bir Arap coğrafyasının, uykusundan ve donukluğundan çıkıp ayağa kalkması, dönüşmesi, yükselmek ve ilerlemek için yeni yollara girmesi gerekir.” (s. 53-54) sözleri, şairin kitapta da andığı üzere (s.133), gençlik döneminde koyu bir taraftarı olduğu Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi’nin kurucusu Antûn Saâde’nin (1904-1949) siyasi felsefesinin de kısa bir özeti şeklindedir. Sa’âde’nin *es-Sırâ’u l-Fikrî fi l-Edebî’s-Sûrî* (Suriye Edebiyatında Düşün Çatışmaları) adlı eserinde temellerini attığı bu yaklaşım, Arap milliyetçiliği ruhunun, dünyadaki her türlü bilimi, felsefeyi ve sanatı kendi içinde barındırabileceği, öyle ki gerçek bağımsızlığın ancak bu ideallerden yoksun kalınmadığında kazanılabileceği üzerine kurgulanmıştır.³

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Sa’âde, *es-Sırâ’u l-Fikrî fi l-Edebî’s-Sûrî*, (Kahire: Hindâvî li’t-Ta’lîm ve’s-Sekâfe, 2014), 92-93.

Aynı söyleşide Adonis'in "şiiirin yenilgisi"yle ilgili soruya verdiği cevap da onun şiir anlayışını ve şairlik tarihini de özetler niteliktedir. Aydınlanmacı modernist bir söylemle şiiri insanoğlunun varoluşunun, kendiliğinin bir ifadesi olarak gördüğünü söyleyerek şiirin aslında sahneyi terk etmesiyle "zafer"e ulaştığını ifade eder (s.54). Adonis'in tüm çalışmalarını inceleyen bir okur, onun sadece bir şair değil aynı zamanda bir *şiiir madencisi* olduğunun da ayırdına varabilir. Şiirin derinliklerine doğru yaptığı kazılarının, ilk olarak 1973 yılında *es-Sâbit ve 'l-Mutehavvil* (Devinim ve Devinimsizlik) adıyla yayımlanan kitabında ortaya çıkan arayışlarının ve sorularının bir devamı, geçmişten bugüne uzanan bir yenilenme çabası ve "kendi" ile "öteki"ni birbiriyile özdeşleştirerek zenginleşme isteği olduğu da görülür. Aynı zamanda Adonis'in Beyrut Saint Joseph Üniversitesinde hazırladığı bir doktora tezi olan bu eser, Arap şiirindeki yenilikçi ve muhafazakâr akımların analizini bize çıkarır. Bütün bir Arap şiir tarihinin, edebiyat ve toplumun muhafazakâr bir vizyonu (devinimsizlik) ile şiirsel deneyimlerin, felsefi ve dini düşüncelerin (devinim) bir tarihi olduğunu savunur.⁴

Son olarak, ikinci bölümde "Ölüm Kültürü" başlığını taşıyan yazısında Adonis'in "*Arap yazarlarına ve düşünürlerine, özellikle yaşadığımız çağda herkesin kendi deneyimine ve uzmanlığına göre Arap ölümünün tarihini yazmaları için çaba göstermelerini öneriyorum.*" (s.108) şeklinde bir çağrısı bulunmaktadır. Bu çağrı, Nizâr Kabbânî'nin 1996'da yayımlanan *el-İnkisâr* (Bozgun) adlı kitabında yer alan *Metâ Yü 'linûne Vefâte 'l-'Arab* (Arapların Ölüm Haberini Ne Zaman Duyuracaklar?) adlı şiirini andırır. Şöyle der Kabbânî o şiirinin sonunda:

4 Ayrıntılı bilgi için bkz. Adûnis. *es-Sâbit ve 'l-Mutehavvil*, (Beyrut: Dâru's-Sâkı, 1973).

*Ben... Elli yıl sonra
 Kayda çalışıyorum gözlerimle gördüklerimi...
 Halklar gördüm, emniyetin muhbirlerini
 Allah'ın emri sanan... Tıpkı baş ağrısı gibi...
 Tıpkı nezle gibi...
 Cüzam gibi... Uyuz gibi
 Araplık gördüm, eski mobilya mezarında satışa çıkartılan
 Ama ben... Arapları görmedim!⁵*

Kitabın üçüncü ve son bölümünü oluşturan “Fragmanlar” ise bir şairin şuur sınırları içerisinde kalan tecrübelerinin ifadesidir. Bunlar, Adonis’in hayal dünyası ve imgeleminin bir yansıması olarak okurun karşısına çıkan aforizmalardır. Kimi zaman kısa bir düzyazı, kimi zamansa şiir için bir girizgâh olarak düşünülebilecek bu aforizmalar, okurun bağıntı kurma yeteneğine ve kültürel arka planının ona sağladığı yorum gücüne göre anlamlandırılabilirler ifadelerden oluşur.

Sonuç olarak, Mehmet Hakkı Suçın’ın kıymetli çevirisiyle Türkçeye kazandırdığı *Kitap, Hitap, Hakikat* adlı kitapta, okurlar ve araştırmacılar, Adonis’in -bir Arap entelektüelinin- geleneksel olmayan bir bakış açısıyla Arap insanının modern dünyada üretimden ve yaratıcılıktan vazgeçmesinin nedenlerini sıralayışını ve onları analiz edişini bulacaktır. Shakespeare’den dünyaya miras kalan “olmak ya da olmamak” sorgusu, Adonis’in düşün dünyasında “inanmak ya da inanmamak” başlığı altında okurun karşısına çıkacaktır. Ancak bu, körü körüne yapılan bir inanma ya da inanmama olarak düşünülmemelidir. Bilgiyi analiz ettikten, insanı insanlığından soyup onu akıl dışı varlıklar kılığına sokan tüm fikirleri reddettikten sonra inanmak veya inanmamak... İşte bütün mesele bu!

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Adonis. *Kitap, Hitap, Hakikat*. Çev. Suçın, M. H., İstanbul: Everest Yayınları, 2022.

Adûnîs. *es-Sâbit ve 'l-Mutehavvil*. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 1973.

Er, R. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.

Sa'âde, A. *es-Sirâ'u'l-Fikrî fi'l-Edebî's-Sürî*. Kahire: Muesseset Hindâvî li't-Ta'lim ve's-Sekâfe, 2014.

Said, E. *Kiş Ruhü*, (Çev. Birkan, T.). İstanbul: Metis Yayınları, 2016.

5 Er, R. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004), 73.

